

ZETA / CRNA GORA U DOBA BALŠIĆA (1360–1421)

Čedomir Drašković

Balšići su druga po redu crnogorska (dukljanska, odnosno zetska) srednjovjekovna dinastija (poslije Vojislavljevića, koji su vladali od kraja X do kraja XII vijeka). Bili su veoma moćna posjednička i vlastelinska porodica i u vrijeme nemanjićke okupacije Zete, da bi na zetski tron došli poslije povlačenja raške dinastije. Gospodarili su Zetom od 1360. do 1421. godine. Po nekim navodima (najčešćim), porijeklom su francuske aristokrate.

Prvi predstavnik Balšića, Balša I (Đurađ I Balšić) – bio je najuspješniji predstavnik Dinastije. Djelom se potvrdio kao veoma energična, preduzimljiva i istovremeno mudra ličnost. Za neprijatelje, bio je – opasan protivnik: „gnjevan čovjek koji se ne da razlogu“... U njegovo vrijeme Balšići su bili najmoćniji gospodari u širem okruženju. *Dominus* Balša I vladao je (iz Ulcinja, prijestonog centra Balšića): veoma prostranom „zemljom Zetskom i Pomorskom, i polovinom srpske zemlje, a dijelom i grčke“ – od rijeke Maće u srednjoj Albaniji pa do Dubrovnika, i od Lovćena do Prizrena (Zeta, Albanija, Kosovo, Hercegovina). Bio je katolik, kao i njegova dva nasljednika – Balša II i Đurađ II Stracimirović Balšić,

dok je četvrti i posljednji Balšić, Balša III umro relativno mlad. Živio je, odnosno vladao i ratovao pod snažnim uticajem svoje majke Jelene, kćerke srpskog kneza Lazara Hrebeljanovića – i pod njenim uticajem prešao je u pravoslavni obred.

Slično najjačim suparnicima u regiji, Balšići su bili politički veoma okretni i okrutni, i nemilosrdni feudinci. Neumorni u ratnom nadmetanju sa okolnim rivalima za teritorije i posjede, radi što veće ekonomske i vojničke moći! Česti su njihovi ratni pohodi i isto tako iznenadna primirja, po potrebi i veoma spretna politička laviranja – prema Kotoru, a naročito albanskim vlastelinskim i posjedničkim porodicama (čije je teritorije Venecija imenovala kao Mletačku Albaniju sa fiktivnim granicama čak i prema Budvi). Njihovi veliki istorijski protivnici, a po potrebi i saveznici (često naizmjenično) bili su i Mletačka republika, takođe i Ugarsko kraljevstvo, pa srpski car Uroš, zahumsko-raški moćnik Nikola Altomanović, bosanski kralj Tvrtko, te srpski despot Vuk Branković... Naročito interesovanje ispoljavano je za njihovo porijeklo, zatim za njihovo vojničko angažovanje i posjedničko raspolaganje, a takođe i za njihove porodične i međudinastičke veze – u cilju njihova što većeg političkog autoriteta i dinastičkog osamostaljenja. Poslije raspada Nemanjićkog, Dušanovog carstva, osnivač dinastije Balša I mudro je stvarao veliki uticaj i preko moćnih prijateljskih, ženidbenih veza: sinove Stracimira i Đurđa „oženio je kćerkama Vukašina Mrnjavčevića“,

dok je najmlađeg Balšu II oženio kćerkom Jovana Asena, Komninom, brataničnom Dušanove udovice Jelene. Ubrzo se oslobodio i dominacije srpskog keza Lazara...

Počev od rodonačelnog Balše I, moć Balšića ogleda se, primjera radi, i u njihovoj posebnoj Povelji Dubrovčanima (1373) – kojom im garantuju „sva prava koja su imali i za vrijeme cara Dušana“, ali za uzvrat – kao priznatim vladarima – Dubrovčani su im isplaćivali poznati Svetodmitarski porez, odnosno dohodak na ime Balšićkog prava na poluostrvo Ston (kasnije Pelješac). Ili, već 1372. godine iz prizrenske kovnice počele su prve emisije njihovog novca, „Balšićkog dinara“, sa njihovim heraldskim simbolom: vučjom glavom sa šljemom. (Po nekim zapisima, Đurađ Balšić je „kovao sedam različitih tipova novca“). Numizmatika kao materijalni dokaz, odnosno novčarstvo Balšića posebno je značajno i zbog toga što je na dvije njihove serije novca bila utisnuta i titula vladara – sa natpisom kralj. To je bilo vrijeme Đurđa i Konstantina Balšića, što možda i nije toliko važno zbog oblika vlasti – koliko zbog stepena ostvarene samostalnosti. To podrazumijeva ne samo da su Balšići zadobili dukljansku (crnogorsku) nezavisnost, nego da su nominalno obnovili i dukljansko kraljevstvo! S druge strane, Crna Gora im se u svom „stilu“ odužila: npr. u uglednom glasilu crnogorske historiografije *Zapisi / Istorijski zapisi* (počev od 1927. godine) objavljena su svega četiri priloga o Balšićima, od čega su čak trojica autora – stranci (Ž. Andrijašević).

Da li ponekad neodmjereno „preduzimljivi, neobuzdani i sirovi“, ali kad zatreba i „mudri, oštroumni i vješti na oružju“, tek Balšići su svakako i kulturno-istorijska i etnogenetska tapija crnogorska. Matica crnogorska – kao matica kulture, i matica moralnog građanskog suživota u Crnoj Gori – organizuje i ovaj simpozijum o Balšićima, odnosno o Zeti, tj. Crnoj Gori u vrijeme dinastije Balšića: sa prevashodnim ciljem da se odgovorno poradi na kritičkoj valorizaciji toga dijela prošlosti crnogorskog prostora, i njegovom ukupnom činjeničnom i vrijednosnom sistematizovanju.

Međutim, organizator Simpozija nije imao uslova (finansijskih, kadrovskih i sl.) da se istraživački bavi ovom temom. To bi značilo razučeno i dugoročnije projektovanje istraživačkog rada i na domaćem terenu, i u inostranim bazama podataka. Oslonili smo se na afirmisane domaće, tj. crnogorske kadrove. I uspjeli, takođe, da obezbijedimo učešće stranih respektabilnih stručnjaka (Paskal Milo i Pelumb Džufi, Albanija; Jakov Sabljic, Hrvatska), tako da je skup i međunarodnog naučnog karaktera.

Meni kao operativnom organizatoru ovog skupa, predstavniku i koordinatoru bilo je posebno važno da sadržaj Simpozija, odnosno njegov zbornik radova – bude knjiga o trajnim kulturno-istorijskim, kulturološkim i umjetničkim vrijednostima epohe Balšića. Kao suštinskim, pa s toga i neprikosnovenim sadržajima i šedocima vremenima.

U Zborniku će se naći radovi *Umjetnost u doba Balšića* (dr Aleksandar Čilikov), *Arhitektura Balšića* (dr Čedomir Marković), *O književno-jezičkome nasljeđu epohe Balšića* (dr Adnan Čirgić i Aleksandar Radoman) i saopštenje *O slojevitosti romana „Kostadin Balšić“ Milana Šufaja* (dr Jakov Sabljic).

Kumulativno o Balšićima, slijede radovi: *Balšići - od oblasnih gospodara do moćnih dinasta* (dr Božidar Šekularac), *Dinastički simboli Balšića* (Aleksandar-Saša Samardžić), *Ekonomске prilike u državi Balšića, kroz literaturu* (Marijan-Mašo Miljić), i *Balšići u školskom sistemu Crne Gore* (dr Šerbo Rastoder).

O pojedinačnom i lokacijski posebno karakterističnom bave se radovi *Osvrt na neka istoriografska tumačenja o dinastiji Balšića* (dr Živko Andrijašević) i *Balšići i Barska krajina* (mr Ivan Jovović).

Kompleksnim crnogorsko-albanskim odnosima iz vremena Balšića bave se referati *Albansko - crnogorska podudaranja u srednjem vijeku* (dr Pelumb Džufi), zatim *Balšići u crnogorskoj i albanskoj istoriografiji* (dr Đorđe Borozan), i *Balšići i albanska vlastela* (mr Vasilj Jovović). O suštini crnogorsko-srpskih odnosa toga doba bave se autorski prilozi *Jelena Balšić i srpski despoti prema Zeti* (dr Radoslav Rotković) i *Đurađ II Balšić i Kosovski boj 1389. godine* (dr Novak Adžić).

U *Zborniku* će biti tekstovi članka Matice crnogorske, predsjednika Branka Banjevića: *Uvodna riječ* i generalnog sekretara Marka Špadijera: *Skadarsko jezero - park kulture*, u kojima je iznesen odnos Matice crnogorske prema temi *Balšići* i saznanjima koja je donio ovaj Simpozijum.

Neko je nedavno realno i sugestivno primijetio da ga Crna Gora podseća na izmorenu i pretovarenu kamilu, koja trpeljivo i do iznemoglosti „vuče“ svoj ogromni tovar – a da ne zna ni što je u tovaru, ni đe je kraj puta... O „odgovornom“ gazdi koji je timari, da i ne govorimo. To je ubjedljiv „lakmus“ o crnogorskom zanimanju za sopstvenu prošlost (zarad savjesnog odnosa prema svojoj budućnosti): ukupnim bibliografskim pregledom o Balšićima, na nivou svih relevantnih zapisa u crnogorskoj kulturi i nauci, pokazala bi se tradicionalna crnogorska površnost i smušenost – u vezi sa položajem i pozicijom države Crne Gore, na njenom putu u zasluženu i „svijetlu budućnost“!

Na kraju, u ime organizatora (Matice crnogorske) i lično imam obavezu da zahvalim svim autorima, koji su prihvatili da budu saradnici na ovom projektu. Naravno, posebnu zahvalnost dugujemo preduzeću „Lovćen-Bečići“ i njegovom direktoru gospodinu Sretenu Mrvaljeviću – koji se već drugu godinu zaredom javljaju kao ljubazni i nesebični domaćini, odnosno odgovorni suorganizatori naših programa.